

ΜΑΡΙΑΣ Ι. ΚΙΣΣΑΒΟΥ

Ἐντεταλμένης ὑφηγητρίας τῆς Φιλοσοφίας

ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟΝ ΠΕΙΡΑΜΑ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

Ὁ Ζήνων ὁ Ἐλεάτης ἀπεδείκνυε τὴν δόξαν τῶν πολλῶν ἐσφαλμένην συλλογιζόμενος διὰ τῆς εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς, ὅτι οὔτε πολλὰ οὔτε κίνησις ὑπάρχει. Οὕτω δ' ἔθηκεν ἀσυνειδήτως οὗτος τὰ θεμέλια τῆς διαλεκτικῆς, διό καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ὀνομάζεται εὔρετης τῆς διαλεκτικῆς. Τὸν δὲ λογικὸν διάλογον τὸν κατ' ἐρώτησιν καὶ ἀπόκρισιν ἐνίσχυσεν ὁ Σωκράτης διὰ τῆς ψυχολογίας, ἥτις εἶναι ἡ βάσις πάσης ὑγιоῦς μεταφυσικῆς. Ὁ ἄνθρωπος ἐγένετο ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ κέντρον πάσης ἐρεῦνης, ὃν ἀνεκτίμητον καὶ ἀντικείμενον εἶπερ τι καὶ ἄλλο ἄξιον σπουδῆς.

Οἱ Σοφισταὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς αὐτῶν ἦσαν ἐν Ἀθήναις οἱ εἰσηγηταὶ τοῦ διαφωτισμοῦ, ἡσχολοῦντο περὶ διαλεκτικὰ καὶ ἠθικὰ ζητήματα, εἶχον δὲ συναγάγει ἐκ τῆς προσωκρατικῆς φιλοσοφίας πορίσματα ἀντιφερόμενα πρὸς τὴν περὶ κόσμου καὶ βίου θεωρίαν. Συντονωτέρα ἐγένετο ἡ περὶ τὰ προβλήματα τῆς γνώσεως ἀσχολία αὐτῶν, ὥς καὶ παρὰ τῷ Σωκράτει καὶ τῷ Πλάτῳ καὶ τῷ Ἀριστοτέλει.

Σαφῆς δ' ἐκδηλοῦται καὶ ἡ σκέψις παρὰ τοῖς Σοφισταῖς. Γνώριμος εἶναι τοῦ Γοργίου ἡ ἄκρα ἀγνοσία· «ἐν μὲν καὶ πρῶτον ὅτι οὐδὲν ἔστι, δεῦτερον ὅτι εἰ καὶ ἔστιν, ἀκατάληπτον ἀνθρώπῳ, τρίτον ὅτι εἰ καὶ καταληπτόν, ἀλλὰ τοί γε ἀνέξοιστον καὶ ἀνερμήνευτον τῷ πέλας»¹. Καὶ ἡ περὶ τῶν θεῶν γνῶσις κατὰ τὸν Πρωταγόραν ἀποβαίνει ἀδύνατος². Οἱ Σοφισταὶ ἐλέγχουσι τὰς ἀτοπίας καθ' ἃς τὸ ἀντικείμενον τῆς γνώσεως εἶναι ὅλως ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ γινώσκοντος ὑποκειμένου καὶ ὑπάρχει ἐκτὸς τῆς συνειδήσεως καὶ ἔχει ἀπόλυτον πραγματικότητα, ἀποδέχονται δὲ τὰ ἀντικείμενα ὡς προϊόντα τῆς συνειδήσεως τοῦ ὑποκειμένου.

Ἡ οὐσία τῶν πραγμάτων εἶναι ἐπέκεινα τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως καὶ ἀνεξάρτητος ἀπ' αὐτῆς καὶ ὑπάρχει ὡς ἰδέα, εἴτε καθ' αὐτήν, εἴτε ἐν τῷ θεῷ, εἴτε ἐν τῇ καθολικῇ συνειδήσει, ἥτις νοεῖται ὡς ἀπρόσωπός τις

1. Σέξτ. Ἐμπειρ., Π. μαθ. 7, 65. — Πρβλ. καὶ Ἀριστ. Π. Μιλίσσου, 979 α 13 κ.έξ.

2. Διογ. Λαέρτ., Θ 51.

συνειδήσις εἰς ἡν ἀναγόμεθα, ἐὰν ἄρωμεν τὰς διαφορὰς τῶν ἀτομικῶν συνειδήσεων.

Γνωστὰ εἶναι καὶ τὰ ἐξ ἐπιπολαίων ἀναλογιῶν τολμηρὰ συμπεράσματα τῶν Σοφιστῶν. Ὁ Σωκράτης, ὡς γνωστόν, ἐν τῇ γνώσει ἀνεξήτει τὸ καθόλου καὶ διετύπωσε τὴν θεωρίαν ὅτι οἱ ὀρίσμοι δὲν ἀναφέρονται εἰς τὰ αἰσθητά, ἅτινα ἀλλοιοῦνται καὶ μεταβάλλονται, ἀλλ' ἔχουσιν ἄλλο ἀντικείμενον, ὅπερ ἐκεῖνος ὠνόμασεν ἐννοίας¹.

Ἀδύνατον τὸ μανθάνειν, ἐκήρυττον οἱ Σοφισταί, διότι ὅ,τι γινώσκει τις ἤδη, τοῦτο δὲν μανθάνει πλέον, καὶ ὅ,τι δὲν γινώσκει, δὲν δύναται νὰ ζητήσῃ². Ὁ σοφὸς οὐδὲν μανθάνει οὐδ' ὁ ἀμαθής, ὁ μὲν διότι ἤδη γινώσκει, ὁ δὲ διότι δὲν ἐννοεῖ τὰ πράγματα. «Πότεροί εἰσι τῶν ἀνθρώπων οἱ μανθάνοντες, οἱ σοφοὶ ἢ οἱ ἀμαθεῖς;»³. «Οἱ σοφοὶ ἄρα μανθάνουσιν ἀλλ' οὐχ οἱ ἀμαθεῖς»⁴.

Τὸ πρόβλημα τῶν Σοφιστῶν, καθ' ὃ ἡ ἐνέργεια τοῦ μανθάνειν ἦτο ἀφ' ἐαυτῆς δυσνόητος ἐπ' ἀνέρχεται εἰς τὸν Πλατωνικὸν διάλογον τὸν Μένωνα καὶ ὁ Σωκράτης ἐπιχειρεῖ τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος συμφώνως πρὸς τοὺς ὅρους ὑφ' οὗς ἐτέθη.

Ὁ ἄνθρωπος οὐδὲν νέον μανθάνει, λαμβάνει μόνον συνειδήσιν τῶν πραγμάτων, τὰ ὅποια ἤδη ἐγνώριζεν. Ἡ γνῶσις (μάθησις) εἶναι ἀνάμνησις (ἐνθύμησις), ὑπάρχει λοιπὸν ἡ ἀνάμνησις ἐν ἡμῖν.

Τῆς ἐπαγωγικῆς μεθόδου, ἣτις στηρίζεται ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως καὶ τοῦ πειράματος ποιεῖται χρῆσιν ἡ ἐπιστήμη πρὸς λύσιν προβλημάτων αὐτῆς. Ἡ παρατήρησις ἦτο ἐν χρήσει ἐν τῇ ψυχολογίᾳ ἐκ παλαιοτάτου χρόνου, τὸ δὲ πείραμα εἰσῆχθη κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Οἱ Ἕλληνες τὰς βάσεις μόνον ἔθεσαν τοῦ ψυχολογικοῦ πειράματος⁵.

Πείραμα εἶναι παρατήρησις τελειότερα, ἐν ἣ προκαλοῦμεν τὰ ἐξεταστέα φαινόμενα⁶.

Ὁ πειραματιζόμενος δὲν παρατηρεῖ μόνον ὅ,τι παρίσταται εἰς τὰς αἰσθήσεις αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ προκαλεῖ καὶ μεταρρυθμίζει τὰ φαινόμενα καὶ

1. Ἀριστ., Μ.τ.φ. Α. 6. 987 α 29 κ.ἐξ., κ.ἄ.

2. Μέν. 80 Ε.

3. Εὐθὺδ. 275 D κ.ἐξ., ὅπου ὁ διάλογος Εὐθυδήμου καὶ Κλεινίου καὶ Διονυσιοδώρου.

4. Αὐτόθι, 276 D κ.ἐξ. Ἀριστ., Σοφιστικοὶ ἔλεγχοι, κεφ. 4. 165 β, 30. Μ.τ.φ. Θ. 8, 1049. β. 33.

5. Frischeisen-Köhler, Wissenschaft und Wirklichkeit, 1912. — Θεοφίλου Βορέα, Ἀκαδημικά, 1, Λογική, 1932. — E. Mach, Erkenntnis und Irrtum, 1917. — Dingle, Das experiment, 1928.

6. Ὁ πλήρης ὀρίσμος τοῦ πειράματος ἔχει ὡς ἐξῆς. Πείραμα εἶναι παρατήρησις τελειότερα, ἐν ἣ προκαλοῦμεν τὰ ἐξεταστέα φαινόμενα καὶ μετροῦμεν διὰ καταλλήλων ὀργάνων καὶ ἄλλων ἐπιστημονικῶν μέσων καὶ προσδιορίζομεν ἀριθμητικῶς.

μεταβάλλει τοὺς ὅρους καὶ ἐλέγχει τὰ πορίσματα δι' ἐπαναλήψεως τῶν παρατηρήσεων αὐτοῦ καὶ ζητεῖ νὰ ἀνακαλύψῃ νέον τι, ὅπερ ἡ ἀπλὴ παρατήρησις δὲν παρέχει εἰς αὐτόν. Ὁρθῶς ἐλέχθη ὅτι «ὁ παρατηρῶν ἀκροᾶται, ὁ δὲ πειραματιζόμενος ἐρωτᾷ καὶ ἀναγκάζει τὴν φύσιν νὰ ἀποκαλύπτῃ ἐαυτήν»¹.

Παρατηρητέον ὅμως ὅτι σαφεῖ ὅρια δὲν χωρίζουσι πάντοτε τὸ πείραμα τῆς παρατηρήσεως.

Μέσον ἐρεύνης εἶναι καὶ τὰ παντοῖα κριτήρια, ὧν γίνεται μάλιστα χρῆσις ἐν τῇ ψυχολογικῇ ἐρέυνῃ.

Πρωτεῦον δ' ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ἐρέυνῃ εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ ἐρευνητοῦ καὶ αἱ ἀρεταὶ ταύτης. Ἡ ἀρτία δὴλον ὅτι διάνοια καὶ ἡ ἀγχίνουα τοῦ παρατηρητοῦ, ἥτις δύναται ἐκ μικροῦ φαινομένου, νὰ ἀνακαλύπτῃ ἀξιολογώτατους νόμους τῶν φαινομένων. Καὶ ὁ ἔρος πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἐπιστήμην καὶ ἡ ὑπομονὴ καὶ ἡ ἐπιμονὴ ἐν τῇ ἐρέυνῃ, ἀρεταί, αἵτινες εἶναι ἐκ τῶν κρατίστων ἐφοδίων τοῦ ἐρευνητοῦ. Ἐλευθερία σκέψεως, ἀπροκαταληψία, ζήτησις τῆς ἀληθείας πρέπει νὰ εἶναι ὁ κύριος σκοπὸς τοῦ ἐπιστήμονος καθόλου.

Εἰς τὰς μεθόδους τῆς ψυχολογίας ἀνήκει καὶ ἡ ἀνάκρισις, ἥτις δι' ἐρωτήσεων ἀνιχνεύει ἀκριβέστερον τὰ ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἐξεταζομένου. Εἶναι δ' ἐκ τῶν συνηθεστάτων μεθόδων, ὧν γίνεται χρῆσις ἐν τῇ ψυχολογικῇ ἐρέυνῃ.

Τοιαύτης μεθόδου πείραμα εἶναι καὶ τὸ εἰς τὸν Μένωνα τοῦ Πλάτωνος ψυχολογικὸν πείραμα τοῦ Σωκράτους, δι' οὗ προσπαθεῖ οὗτος νὰ ἀποδείξῃ τὴν ὀρθότητα τῆς γνώμης αὐτοῦ περὶ τοῦ δυσνοήτου τῆς ἐννοίας τοῦ μανθάνειν.

Οἱ διάλογοι Μένων καὶ Εὐθύδημος ἀναφέρονται ἰδίᾳ εἰς τὴν ἐπικίνδυνον διαλεκτικὴν τῶν Σοφιστῶν. Εἰς τὸν Μένωνα δὲ καὶ τὸν Γοργίαν εἶναι σαφὲς καὶ ἡ ἐπίδρασις ὀρφικῶν καὶ πυθαγορείων ἀντιλήψεων.

Εἰς τὸν Μένωνα λέγεται· «Ἡ γνῶσις εἶναι ἀνάμνησις» καὶ ἡ γνῶσις (ἐπιστήμη) διαφέρει τῆς ἀληθοῦς δόξης (παραστάσεως).

Εἰς τὸ κύριον μέρος τοῦ διαλόγου τούτου μετὰ τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν ἀρετῶν, ὅπου ἡ δικαιοσύνη φέρεται ἐπ'ἀλλήλῳ τῆς ἐννοίας τοῦ ὀρισμοῦ τῆς ἀρετῆς, μέρος (μόριον), γνῶρισμα καὶ εἶδος ταύτης, ὁ Θεσσαλὸς καὶ μαθητὴς τοῦ Γοργίου Μένων προβάλλει τὰς ἀπορίας αὐτοῦ. Εἶναι δυνατόν, λέγει, νὰ ζητῇ τις ἐκεῖνο τὸ ὅποιον δὲν γνωρίζει; «Τίνα τρόπον ζητήσεις, ὦ Σώκρατες, τοῦτο ὃ μὴ οἶσθα τὸ παρὰπαν ὅτι ἐστίν; ποῖον

1. Cuvier, L'observateur écoute la nature; l'expérimentateur l'interroge et la force à se dévoiler. — Μαρίας Κισσάβου, Ἡ πειραματικὴ ψυχολογία ἐν Ἑλλάδι, 1939. Τεσσαρακονταετηρὶς Θεοφίλου Βορέα, 2, 1939.

γὰρ ὧν οὐκ οἶσθα προθέμενος ζητήσεις ; ἢ εἰ καὶ ὅτι μάλιστα ἐντόχοις αὐτῷ, πὼς εἶσθι ὅτι τοῦτό ἐστιν ὃ σὺ οὐκ ᾔδησθα ; » ¹. Ὁ Σωκράτης ἀπαντᾷ συμπληρῶν τὸν ἐριστικὸν τοῦτον λόγον, ὅτι οὔτε ὅ,τι γνωρίζει, οὔτε ὅ,τι δὲν γνωρίζει εἶναι δυνατόν νὰ ζητῇ, διότι γνωρίζει τοῦτο. Ὅτι δὲν γνωρίζει δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ζητῇ, διότι δὲν γνωρίζει τί νὰ ζητήσῃ. «Ὡς οὐκ ἄρα ἐστὶν ζητεῖν ἀνθρώπῳ οὔτε ὃ οἶδε οὔτε ὃ μὴ οἶδε ; οὔτε γὰρ ἂν ὃ γε οἶδεν ζητοῖ — οἶδεν γὰρ, καὶ οὐδὲν δεῖ τῷ γε τοιούτῳ ζητήσεως — οὔτε ὃ μὴ οἶδεν — οὐδὲ γὰρ οἶδεν ὅτι ζητήσει » ².

Ἐκ τοῦ σοφίσματος τούτου ὀρμώμενος ὁ Σωκράτης ἀναπτύσσει τὴν περὶ μαθήσεως θεωρίαν αὐτοῦ ³.

Δὲν εἶναι βέβαιος περὶ τῆς τελειότητος καὶ ὀρθότητος αὐτῆς, τὸ ζητεῖν ὅμως καὶ τὸ ἐρευνᾶν καὶ ἢ ἐν αὐτῇ ἐνυπάρχουσα ἀλήθεια εἶναι ἀπόλυτος· «ὅτι δ' οἰόμενοι δεῖν ζητεῖν ἃ μὴ τις οἶδεν βελτίους ἂν εἴμεν καὶ ἀνδρικώτεροι καὶ ἥττον ἄργοι ἢ εἰ οἰοίμεθα ἃ μὴ ἐπιστάμεθα μηδὲ δυνατόν εἶναι εὖρεῖν μηδὲ δεῖν ζητεῖν » ⁴.

Ἡ ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἀθάνατος, ἐγεννήθη πολλάκις, εἶδε τὰ ἐν τῷ κόσμῳ καὶ τὰ ἐν τῷ Ἄδῃ, γνωρίζει τὰ πάντα καὶ οὐδὲν ἀγνοεῖ. Ἀναμνησκεται τι καὶ πάντα τὰ ἄλλα ἀνευρίσκει· «Ἡ ψυχὴ ἀθάνατός τε οὔσα πολλάκις γεγονυῖα καὶ ἑωρακυῖα καὶ τὰ ἐνθάδε καὶ τὰ ἐν Ἄδου καὶ πάντα χορήματα, οὐκ ἐστὶν ὅτι σὺ μεμάθηκεν ὥστε οὐδὲν θαναστὸν» ⁵. «εἰάν τις ἀνδρεῖος ἢ καὶ μὴ ἀποκάμνη ζητῶν τὸ γὰρ ζητεῖν ἄρα καὶ τὸ μαθάνειν ἀνάμνησις ὅλον ἐστίν» ⁶.

Καὶ ὁ Μένων ἐρωτᾷ τὸν Σωκράτη «ἀλλὰ πὼς λέγεις τοῦτο, ὅτι οὐ μαθάνομεν, ἀλλ' ἦν καλοῦμεν μάθησιν ἀνάμνησις ἐστίν ; ἔχεις με τοῦτο διδάξαι ὡς οὕτως ἔχει ; » ⁷, προκαλεῖ δὲ τὸν Σωκράτη νὰ ἀποδείξῃ τοῦτο· «εἴ πὼς μοι ἔχεις ἐνδείξασθαι ὅτι ἔχει ὥσπερ λέγεις, ἐνδείξαι» ⁸.

Ἡ πρόκλησις αὕτη τοῦ Μένωνος φέρει τὸν Σωκράτην εἰς τὸ πείραμα.

Σκοπὸς τῆς ἐρεῦνης. Σκοπὸς τῆς ἐρεῦνης τοῦ Σωκράτους ἦτο νὰ καθορίσῃ τὰ ἐξῆς ἐιδικώτερα ζητήματα.

1. Ὁ ἄνθρωπος πράγματι οὐδὲν τὸ νέον μαθάνει ; Λαμβάνει μόνον συνειδήσιν τῶν πραγμάτων, τὰ ὅποια ἤδη ἐγνώριζεν ;

1. Πλάτ., Μέν. 80 D.

2. Αὐτόθι, 80 E.

3. Αὐτόθι, 81 A κ.εξ.

4. Αὐτόθι, 86 B.

5. Αὐτόθι, 81 C.

6. Αὐτόθι, 81 D.

7. Αὐτόθι, 81 E.

8. Αὐτόθι, 82 A.

2. Ἡ ἐνέργεια τοῦ μανθάνειν εἶναι ἀνάμνησις, ἣτις ἐνυπάρχει ἐν τῷ αὐτόμῳ ;

3. Ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ἀναζητῇ τι τὸ ὁποῖον τελείως ἀγνοεῖ ;

4. Ἡ ἐννοια τοῦ μανθάνειν εἶναι δυσνόητος ;

Ὑποκείμενον. Ὁ Σωκράτης καλεῖ τὸν Μένωνα νὰ ἐκλέξῃ αὐτὸς τὸ ὑποκείμενον τοῦ πειράματος ἐκ τῶν ἀκολουθῶν αὐτοῦ. Ὁ Μένων ὑποδεικνύει τὸ ὑποκείμενον. Ὁ Σωκράτης λαμβάνει κατὰ τὴν τάξιν τῆς ὀρθῆς διεξαγωγῆς τοῦ πειράματος τὰ στοιχεῖα τοῦ ὑποκειμένου, τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται πλέον χαρακτηριστικῶς παῖς καὶ ἀποφαίνεται ὅτι εἶναι Ἕλληγ καὶ ἐλληνίζει καὶ ὁ Μένων δηλοῖ ὅτι εἶναι οἰκογενὴς ἀκόλουθος.

Ὁ Σωκράτης, ὅστις ταυτίζει τὴν μάθησιν πρὸς τὴν ἀνάμνησιν προκαλεῖ τὸν Μένωνα νὰ παρακολουθῇ καὶ νὰ προσέχῃ εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἀναμνησκέσθαι καὶ τοῦ μανθάνειν.

Κριτήρια. Κριτήρια εἰς τὸ τέλειον αὐτὸ ψυχολογικὸν πείραμα μετεχειρίσθη ὁ Σωκράτης προβλήματα, καὶ δὴ ἐξήτησε τὴν λύσιν σειρὰς πολυπλόκου γεωμετρικοῦ προβλήματος προτοῦσης δυσχερείας.

Τὸ ὅλον κριτήριον ἀποτελεῖτο ἐκ τριῶν μερῶν καὶ ἐκ πολλῶν ἐπὶ μέρους ἐρωτήσεων εὐχερεστέρων καὶ δυσχερεστέρων, αἵτινες ἀπέβλεπον εἰς τὴν λύσιν τῶν τριῶν κυρίων προβλημάτων τῆς ὅλης ἐρεῦνης. Τὸ σύνολον τῶν ἀπευθυνομένων ἐρωτήσεων πρὸς ἐξακρίβωσιν τῶν τεθέντων προβλημάτων ἀνῆρχετο εἰς 52. Καὶ αἱ μὲν 11 πρῶται ἐρωτήσεις τοῦ κριτηρίου ἀπέβλεπον εἰς τὴν λύσιν τοῦ πρώτου προβλήματος «ἡ ἀναμνησκόμενος ἢ μανθάνων παρ' ἐμοῦ».

Ἦσαν δὲ αὗται αἱ ἐξῆς¹ :

1. Εἰπὲ δὴ μοι, ὦ παῖ, γινώσκεις τετράγωνον χωρίον ὅτι τοιοῦτόν ἐστιν ;
2. Ἔστιν οὖν τετράγωνον χωρίον ἴσας ἔχον τὰς γραμμὰς ταύτας πάσας, τέτταρας οὖσας ;
3. Οὐ καὶ ταυτασί τὰς διὰ μέσου ἐστὶν ἴσας ἔχον ;
4. Οὐκοῦν εἴη ἂν τοιοῦτον χωρίον καὶ μείζον καὶ ἔλαττον ;
5. Εἰ οὖν εἴη αὕτη ἡ πλευρὰ δυοῖν ποδοῖν καὶ αὕτη δυοῖν, πόσων ἂν εἴη ποδῶν τὸ ὅλον ; ὧδε δὲ σκόπει· εἰ ἦν ταύτη δυοῖν ποδοῖν, ταύτη δὲ ἐνὸς ποδὸς μόνον, ἄλλο τι ἅπαξ ἂν ἦν δυοῖν ποδοῖν τὸ χωρίον ;
6. Ἐπειδὴ δὲ δυοῖν ποδοῖν καὶ ταύτη, ἄλλο τι ἢ δις δυοῖν γίγνεται ;
7. Δυοῖν ἄρα δις γίγνεται ποδῶν ;
8. Πόσοι οὖν εἰσιν οἱ δύο δις πόδες ; λογισάμενος εἰπέ.

1. Μέν. 82 Β κ. ἐξ.

9. Οὐκοῦν γένοιτ' ἂν τούτου τοῦ χωρίου ἕτερον διπλάσιον, τοιοῦτον δέ, ἴσας ἔχον πάσας τὰς γραμμὰς ὥσπερ τούτου ;
10. Πόσων οὖν ἔσται ποδῶν ;
11. Φέρε δὴ, πειρῶ μοι εἰπεῖν πηλίκη τις ἔσται ἐκείνου ἢ γραμμὴ ἐκάστη. ἡ μὲν γὰρ τοῦδε δυοῖν ποδοῖν· τί δὲ ἡ ἐκείνου τοῦ διπλασίου ;
Μετὰ ταῦτα ἦλθεν ἐπὶ τὴν ἔρουναν τοῦ ζητήματος, ὅπερ εἰσάγει ὁ Σωκράτης ὡς ἑξῆς. «*Θεῶ δὴ αὐτῶν* (τὸν δοῦλον, τὸ ὑποκείμενον δῆλον ὅτι τοῦ πειράματος) *ἀναμνησκόμενον ἐφεξῆς, ὡς δεῖ ἀναμνησθεσθαι*». Διὰ 23 δὲ ἐρωτήσεων πειρᾶται νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα τούτου. Αἱ ἐρωτήσεις αὗται εἶναι αἱ ἐπόμεναι¹ :
1. Σὺ δὲ μοι λέγε· ἀπὸ τῆς διπλασίας γραμμῆς φῆς τὸ διπλάσιον χωρίον γίνεσθαι ; τοιόνδε λέγω, μὴ ταῦτη μὲν μακρόν, τῇ δὲ βραχύ, ἀλλὰ ἴσον πανταχῇ ἔστω ὥσπερ τουτί, διπλάσιον δὲ τούτου, ὁκτώπουν· ἀλλ' ὅρα εἰ ἔτι σοι ἀπὸ τῆς διπλασίας δοκεῖ ἔσεσθαι.
2. Οὐκοῦν διπλασία αὕτη ταύτης γίγνεται, ἂν ἑτέραν τοσαύτην προσθῶμεν ἐνθὲνδε ;
3. Ἀπὸ ταύτης δὴ, φῆς, ἔσται τὸ ὁκτώπουν χωρίον, ἂν τέτταρες τοσαῦται γένωνται ;
4. Ἀναγραφώμεθα δὴ ἀπ' αὐτῆς ἴσας τέτταρας. ἄλλο τι ἢ τουτί ἂν εἴῃ ὁ φῆς τὸ ὁκτώπουν εἶναι ;
5. Οὐκοῦν ἐν αὐτῷ ἔστιν ταυτὶ τέτταρα, ὧν ἕκαστον ἴσον τούτῳ ἔστιν τῷ τετράποδι ;
6. Πόσον οὖν γίγνεται ; οὐ τετράκις τοσοῦτον ;
7. Διπλάσιον οὖν ἔστιν τὸ τετράκις τοσοῦτον ;
8. Ἀλλὰ ποσαπλάσιον ;
9. Ἀπὸ τῆς διπλασίας ἄρα, ὦ παῖ, οὐ διπλάσιον, ἀλλὰ τετραπλάσιον γίγνεται χωρίον.
10. Τετάρων γὰρ τετράκις ἔστιν ἑκαίδεκα. οὐχί ;
11. Ὁκτώπουν δ' ἀπὸ ποίας γραμμῆς; οὐχὶ ἀπὸ μὲν ταύτης τετραπλάσιον ;
12. Τετράπουν δὲ ἀπὸ τῆς ἡμισείας ταυτησί τουτί ;
13. Εἶεν· τὸ δὲ ὁκτώπουν οὐ τοῦδε μὲν διπλάσιόν ἔστιν, τούτου δὲ ἡμισυ ;
14. Οὐκ ἀπὸ μὲν μείζονος ἔσται ἢ τοσαύτης γραμμῆς, ἀπὸ ἐλάττονος δὲ ἢ τοσησδί ; ἢ οὐ ;
15. Καλῶς· τὸ γὰρ σοι δοκοῦν τοῦτο ἀποκρίνου. καί μοι λέγε· οὐχ ἦδε μὲν δυοῖν ποδοῖν ἦν, ἡ δὲ τετάρων ;
16. Δεῖ ἄρα τὴν τοῦ ὁκτώποδος χωρίου γραμμὴν μείζω μὲν εἶναι τῆσδε τῆς δίποδος, ἐλάττω δὲ τῆς τετράποδος.
17. Πειρῶ δὴ λέγειν πηλίκην τινὰ φῆς αὐτὴν εἶναι.

1. Μέν. 82 E - 84 A.

18. Οὐκοῦν ἄνπερ τρίπους ἦ, τὸ ἥμισυ ταύτης προσληψόμεθα καὶ ἔσται τρίπους ; δύο μὲν γὰρ οἶδε, ὁ δὲ εἷς· καὶ ἐνθένδε ὡσαύτως δύο μὲν οἶδε, ὁ δὲ εἷς· καὶ γίγνεται τοῦτο τὸ χωρίον ὃ φῆς.
19. Οὐκοῦν ἂν ἡ τῆδε τριῶν καὶ τῆδε τριῶν, τὸ ὅλον χωρίον τριῶν τρεῖς ποδῶν γίγνεται ;
20. Τρεῖς δὲ τρεῖς πόσοι εἰσὶ πόδες ;
21. Ἔδει δὲ τὸ διπλάσιον πόσων εἶναι ποδῶν ;
22. Οὐδ' ἄρ' ἀπὸ τῆς τρίποδός πω τὸ ὀκτώπουν χωρίον γίγνεται.
23. Ἄλλ' ἀπὸ ποίας ; πειρῶ ἡμῖν εἰπεῖν ἀκριβῶς· καὶ εἰ μὴ βούλει ἀριθμεῖν, ἀλλὰ δεῖξον ἀπὸ ποίας.

Τέλος δὲ διὰ 18 ἀπευθυνομένων πρὸς τὸ ὑποκείμενον τοῦ πειράματος ἐρωτημάτων ἐρευνᾷ ὁ Σωκράτης τὰ ἐξῆς ζητήματα :

1. Οἶεи οὖν ἂν αὐτὸν πρότερον ἐπιχειρήσαι ζητεῖν ἢ μανθάνειν τοῦτο ὃ ῥετο εἰδέναι οὐκ εἰδῶς, πρὶν εἰς ἀπορίαν κατέπεσεν ἡγησάμενος μὴ εἰδέναι, καὶ ἐπὸθησεν τὸ εἰδέναι ;
2. Σκέψαι δὴ (ἀποτείνεται πρὸς τὸν Μένωνα) ἐκ ταύτης τῆς ἀπορίας ὅτι καὶ ἀνευρήσει ζητῶν μετ' ἐμοῦ, οὐδὲν ἄλλ' ἢ ἐρωτῶντος ἐμοῦ καὶ οὐ διδάσκοντος· φύλαττε δὲ ἂν που εὗρης με διδάσκοντα καὶ διεξιόντα αὐτῷ, ἀλλὰ μὴ τὰς τούτου δόξας ἀνερωτῶντα.

Ἦσαν δὲ τὰ ἐρωτήματα ταῦτα τὰ ἀκόλουθα¹ :

1. Λέγε γάρ μοι σύ· οὐ τὸ μὲν τετράπουν τοῦτο ἡμῖν ἔστι χωρίον ; μανθάνεις ;
2. Ἔτερον δὲ αὐτῷ προσθεῖμεν ἂν τουτὶ ἴσον ;
3. Καὶ τρίτον τόδε ἴσον ἐκατέρῳ τούτων ;
4. Οὐκοῦν προσαναπληρωσαίμεθ' ἂν τὸ ἐν τῇ γωνίᾳ τόδε ;
5. Ἄλλο τι οὖν γένοιτ' ἂν τέτταρα ἴσα χωρία τάδε ;
6. Τί οὖν ; τὸ ὅλον τόδε ποσαπλάσιον τουδὲ γίγνεται ;
7. Ἔδει δὲ γε διπλάσιον ἡμῖν γενέσθαι· ἢ οὐ μέμνησαι ;
8. Οὐκοῦν ἔστιν αὕτη γραμμὴ ἐκ γωνίας εἰς γωνίαν (τινὰ) τέμνουσα δίχα ἕκαστον τούτων τῶν χωρίων ;
9. Οὐκοῦν τέτταρες αὗται γίνονται γραμμαὶ ἴσαι, περιέχουσαι τουτὶ τὸ χωρίον ;
10. Σκόπει δὴ· πηλίκον τί ἐστιν τοῦτο τὸ χωρίον ;
11. Οὐχὶ τεττάρων ὄντων τούτων ἥμισυ ἐκάστου ἐκάστη ἡ γραμμὴ ἀποτέμνηκεν ἐντός ; ἢ οὐ ;
12. Πόσα οὖν τηλικαῦτα ἐν τούτῳ ἔνεστιν ;
13. Πόσα δὲ ἐν τῷδε ;
14. Τὰ δὲ τέτταρα τοῖν δυοῖν τί ἐστιν ;
15. Τόδε οὖν ποσάπουν γίγνεται ;

1. Μέν. 84 D - 85 B.

16. Ἀπὸ ποίας γραμμῆς ;
17. Ἀπὸ τῆς ἐκ γωνίας εἰς γωνίαν τεινούσης τοῦ τετράποδος ;
18. Καλοῦσιν δέ γε ταύτην διάμετρον οἱ σοφισταί· ὥστ' εἰ ταύτη διάμετρος ὄνομα, ἀπὸ τῆς διαμέτρου ἂν, ὥς σὺ φῆς, ὦ παῖ Μένωνος, γίγνοιτ' ἂν τὸ διπλάσιον χωρίον.

Μέθοδος. Ἡ δ' ἐξέτασις ἐγένετο ὡς ἐξῆς. Ὁ Σωκράτης χαράσσει ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τετράγωνον, τοῦ ὁποίου ἡ πλευρά ἔχει μήκος δύο ποδῶν. Προκαλεῖ δὲ τὸ ὑποκείμενον τοῦ πειράματος, δηλὸν ὅτι τὸν (δοῦλον) παῖδα νὰ εὕρῃ τὸ ἐμβαδὸν τοῦ τετραγώνου, νὰ κατασκευάσῃ τετράγωνον τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιφάνεια νὰ εἶναι διπλασία τῆς ἐπιφανείας τοῦ δοθέντος τετραγώνου καὶ διὰ καταλλήλων ἐρωτήσεων ἐπιτυγχάνει ὥστε ὁ παῖς (δοῦλος) νὰ ὑπολογίσῃ ὅτι τὸ ἐμβαδὸν τοῦ τετραγώνου εἶναι τέσσαρες τετραγωνικοὶ πόδες· ἐξακολουθεῖ δὲ τὸ πείραμα διὰ κριτηρίων προϋούσης δυσχερείας καὶ ἀπὸ τῆς διποδος γραμμῆς ἔρχεται εἰς τὴν τρίποδα καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς τὸ ὀκτώπουν χωρίον, ὅπου καὶ προκαλεῖται ὑπὸ τοῦ Σωκράτους τὸ ὑποκείμενον «εἰ μὴ βούλει ἀριθμεῖν, ἀλλὰ δεῖξον ἀπὸ ποίας γραμμῆς».

Ὁ Σωκράτης διὰ τῆς ὅλης ταύτης πειραματικῆς ἐρεύνης δεικνύει ὅτι μόνον ἐρωτήσεις ὑπέβαλεν εἰς τὸν δοῦλον, ὁ ὁποῖος ἔδιδε τὰς ὁρθὰς ἀπαντήσεις¹.

Ὁ Μένων παρακολουθεῖ τὴν ὅλην πορείαν τοῦ ψυχολογικοῦ τούτου πειράματος καὶ οὐδὲν ἀντιτάσσει.

Πορίσματα. Τὰ δὲ πορίσματα, ἅτινα προέκυψαν ἐκ τῆς πειραματικῆς ταύτης ἐρεύνης τοῦ Σωκράτους ἀναφέρονται εἰς ὅσα οὗτος λέγει εἰς τὸν Μένωνα μετὰ τὸ πέραν τῆς πειραματικῆς ἐξετάσεως ἐκάστου προβλήματος. Οὕτως εἰς τὸ πρῶτον ζήτημα «*ἢ ἀναμνησκόμενος ἢ μαθάνων παρ' ἐμοῦ*», τὰ πορίσματα εἶναι τὰ ἐξῆς :

Σω. Ὅρᾳς, ὦ Μένων, ὡς ἐγὼ τοῦτον οὐδὲν διδάσκω, ἀλλ' ἐρωτῶ πάντα ; καὶ νῦν οὗτος οἶται εἰδέναι ὅποια ἐστὶν ἀφ' ἧς τὸ ὀκτώπουν χωρίον γενήσεται· ἢ οὐ δοκεῖ σοι ;

Μεν. Ἔμοιγε.

Σω. Οἶδεν οὖν ;

Μεν. Οὐ δηῖτα.

Σω. Οἶται δέ γε ἀπὸ τῆς διπλασίας ;

Μεν. Ναί².

Τοῦ δὲ δευτέρου προβλήματος «Θεῶ δὴ αὐτὸν ἀναμνησκόμενον ἐφεξῆς, ὡς δεῖ ἀναμνησκέσθαι», τὰ πορίσματα εἶναι τὰ ἐπόμενα :

1. Μέν. 82 C.

2. Αὐτόθι, 82 E κ.ἐξ.

Ἐννοεῖς αὖ, ὦ Μένων, οὗ ἔστιν ἤδη βαδίζων ὁδε τοῦ ἀναμνησkesthai ; ὅτι τὸ μὲν πρῶτον ἤδει μὲν οὐ, ἥτις ἐστὶν ἡ τοῦ ὀκτώποδος χωρίου γραμμὴ, ὥσπερ οὐδὲ νῦν πω οἶδεν, ἀλλ' οὖν φετό γ' αὐτὴν τότε εἰδέναι, καὶ θαρραλέως ἀπεκρίνετο ὡς εἰδώς, καὶ οὐχ ἡγεῖτο ἀπορεῖν· νῦν δὲ ἡγεῖται ἀπορεῖν ἤδη, καὶ ὥσπερ οὐκ οἶδεν, οὐδ' οἶεται εἰδέναι.

Μεν. Ἀληθῇ λέγεις.

Σω. Οὐκοῦν νῦν βέλτιον ἔχει περὶ τὸ πρᾶγμα ὁ οὐκ ἤδει ;

Μεν. Καὶ τοῦτό μοι δοκεῖ.

Σω. Ἀπορεῖν οὖν αὐτὸν ποιήσαντες καὶ ναρκᾶν ὥσπερ ἡ νάρκη, μὴν τι ἐβλάψαμεν ;

Μεν. Οὐκ ἔμοιγε δοκεῖ.

Σω. Προὔργου γοῦν τι πεποιήκαμεν, ὡς ἔοικε, πρὸς τὸ ἐξευρεῖν ὅπῃ ἔχειν νῦν μὲν γάρ καὶ ζητήσκειν ἂν ἡδέως οὐκ εἰδώς, τότε δὲ ῥαδίως ἂν καὶ πρὸς πολλοὺς καὶ πολλάκις φετ' ἂν εὖ λέγειν περὶ τοῦ διπλασίου χωρίου, ὡς δεῖ διπλασίαν τὴν γραμμὴν ἔχειν μήκει.

Μεν. Ἔοικεν¹.

Τῶν δὲ δύο τελευταίων προβλημάτων

1. Οἶει οὖν ἂν αὐτὸν πρότερον ἐπιχειρήσαι ζητεῖν ἢ μαθάνειν τοῦτο ὁ φετο εἰδέναι οὐκ εἰδώς, πρὶν εἰς ἀπορίαν κατέπεσεν ἡγησάμενος μὴ εἰδέναι, καὶ ἐπόθησεν τὸ εἰδέναι ;
2. Σκέψαι δὴ (λέγει εἰς τὸν Μένωνα ὁ Σωκράτης) ἐκ ταύτης τῆς ἀπορίας ὅτι καὶ ἀνευρήσει ζητῶν μετ' ἐμοῦ, οὐδὲν ἀλλ' ἢ ἐρωτῶντος ἐμοῦ καὶ οὐ διδάσκοντος· φύλαττε δὲ ἂν που εὔρης με διδάσκοντα καὶ διεξιόντα αὐτῷ, ἀλλὰ μὴ τὰς τούτου δόξας ἀνερωτῶντα·

Τὰ πορίσματα εἶναι τὰ ἀκόλουθα² :

Σω. Τί σοι δοκεῖ, ὦ Μένων ; ἔστιν ἥντινα δόξαν οὐχ αὐτοῦ οὗτος ἀπεκρίνατο ;

Μεν. Οὐκ, ἀλλ' ἑαυτοῦ.

Σω. Καὶ μὴν οὐκ ἤδει γε, ὡς ἔφαμεν ὀλίγον πρότερον.

Μεν. Ἀληθῇ λέγεις.

Σω. Ἐνῆσαν δέ γε αὐτῷ αὐταὶ αἱ δόξαι· ἢ οὐ ;

Μεν. Ναί.

Σω. Τῷ οὐκ εἰδότηι ἄρα περὶ ὧν ἂν μὴ εἰδῇ ἔνεισιν ἀληθεῖς δόξαι περὶ τούτων ὧν οὐκ οἶδε ;

Μεν. Φαίνεται.

Σω. Καὶ νῦν μὲν γε αὐτῷ ὥσπερ ὄναρ ἄρτι ἀνακεκίνηνται αἱ δόξαι αὐταί·

1. Μεν. 84 Α κ.έξ.

2. Αὐτόθι, 85 C κ.έξ.

εἰ δὲ αὐτόν τις ἀνερῆσεται πολλάκις τὰ αὐτὰ ταῦτα καὶ πολλαχῇ, οἷσθ' ὅτι τελευτῶν οὐδενὸς ἦττον ἀκριβῶς ἐπιστήσεται περὶ τούτων.

Μεν. Ὑποκριν.

Τὰ δὲ ἐκ τῆς ὅλης ταύτης ἐρεῦνης γενικὰ πορίσματα εἶναι τὰ ἐπόμενα ¹:

1. Οὐκοῦν οὐδενὸς διδάξαντος ἀλλ' ἐρωτήσαντος ἐπιστήσεται, ἀναλαβὼν αὐτὸς ἐξ αὐτοῦ τὴν ἐπιστήμην;
2. Τὸ δὲ ἀναλαμβάνειν αὐτὸν ἐν αὐτῷ ἐπιστήμην οὐκ ἀναμνησέσθαι ἐστίν;
3. Ἄρ' οὖν οὐ τὴν ἐπιστήμην, ἣν νῦν οὗτος ἔχει, ἤτοι ἔλαβεν ποτε ἢ αἰεὶ εἶχεν;
4. Οὐκοῦν εἰ μὲν αἰεὶ εἶχεν, αἰεὶ καὶ ἦν ἐπιστήμων· εἰ δὲ ἔλαβεν ποτε, οὐκ ἂν ἔν γε τῷ νῦν βίῳ εἰληφώς εἴη. ἢ δεδίδαχεν τις τοῦτον γεωμετρεῖν; οὗτος γὰρ ποιήσει περὶ πάσης γεωμετρίας ταῦτα ταῦτα, καὶ τῶν ἄλλων μαθημάτων ἀπάντων. ἔστιν οὖν ὅστις τοῦτον πάντα γέγονεν καὶ τέθραπται. πον εἰ εἰδέναι, ἄλλως τε ἐπειδὴ ἐν τῇ σῇ οἰκίᾳ γέγονεν καὶ τέθραπται. Εἰς ταῦτα τὰ πορίσματα τοῦ Σωκράτους ὁ Μένων οὐδὲν ἀντιτάσσει καὶ λέγει μάλιστα ὅτι «οἶδα ἔγωγε ὅτι οὐδεὶς πώποτε ἐδίδαξεν».
5. Ἐχει (ὁ παῖς) ταύτας τὰς δόξας.
6. Εἰ δὲ μὴ ἐν τῷ νῦν βίῳ λαβὼν, οὐκ ἤδη τοῦτο δηλόν, ὅτι ἐν ἄλλῳ τινὶ χρόνῳ εἶχε καὶ ἐμεμαθήκει;
7. Οὐκοῦν οὗτός γέ ἐστιν ὁ χρόνος ὅτ' οὐκ ἦν ἄνθρωπος;
8. Εἰ οὖν ὅν τ' ἂν ἢ χρόνον καὶ ὅν ἂν μὴ ἢ ἄνθρωπος, ἐνέσσονται αὐτῷ ἀληθεῖς δόξαι, αἱ ἐρωτήσῃ ἐπεγερθεῖσαι ἐπιστῆμαι γίνονται, ἅρ' οὖν τὸν αἰεὶ χρόνον μεμαθηκυῖα ἔσται ἡ ψυχὴ αὐτοῦ; δηλόν γάρ ὅτι τὸν πάντα χρόνον ἔστιν ἢ οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος.
9. Οὐκοῦν εἰ αἰεὶ ἢ ἀλήθεια ἡμῖν τῶν ὄντων ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ, ἀθάνατος ἂν ἢ ψυχὴ εἴη, ὥστε θαρροῦντα χρὴ ὁ μὴ τυγχάνεις ἐπιστάμενος νῦν — τοῦτο δ' ἐστὶν ὁ μὴ μεμνημένος — ἐπιχειρεῖν ζητεῖν καὶ ἀναμνησέσθαι;
- Ἄρ' οὖν παρατηρεῖ καὶ λέγει ὅτι «Εὖ μοι δοκεῖς λέγειν, ὦ Σώκρατες, οὐκ οἶδα ὅπως». Καὶ ἡ ἀπάντησις δίδεται ὑπὸ τοῦ Σωκράτους εἰς τὸ ἐπόμενον καὶ τελευταῖον πόρισμα.
10. Καὶ γὰρ ἐγὼ ἔμοι, ὦ Μένων, καὶ τὰ μὲν γε ἄλλα οὐκ ἂν πάνν ὑπὲρ τοῦ λόγου δισχυρισαίμην· ὅτι δ' οἰόμενοι δεῖν ζητεῖν ἢ μὴ τις οἶδεν βελτίους ἂν εἶμεν καὶ ἀνδρικώτεροι καὶ ἦττον ἀργοὶ ἢ εἰ οἰοίμεθα ἢ μὴ ἐπιστάμεθα μὴδὲ δυνατόν εἶναι εὑρεῖν μὴδὲ δεῖν ζητεῖν, περὶ τούτου πάνν ἂν διαμαχοίμην, εἰ οἷός τε εἴην, καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ.

Διὰ τοῦ ἐπιτυχοῦς τούτου ψυχολογικοῦ πειράματος τοῦ Σωκράτους ἀπεδείχθησαν ὀρθαὶ αἱ ἀντιλήψεις αὐτοῦ:

1. Ὅτι προϋπῆρχον ἀληθεῖς σκέψεις εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ δούλου καὶ ὅτι ἡ μάθησις συνοδεύεται ὑπὸ τοῦ διαλογισμοῦ καὶ καθίσταται σταθερὰ διὰ τῆς ἐπιγνώσεως.

2. Ἡ ἀπόκτησις τῆς γνώσεως συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἐπαναλαμβάνωμεν ὅ,τι ἐμάθομεν.

3. Αἱ γνώσεις τοῦ δούλου ὡς παραστάσεις τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ἀληθεῖς δόξαι, εἶναι ἴχνη γνώσεως ἀποκτηθείσης πρὸ τῆς γεννήσεως καὶ ἀπόδειξις προϋπάρξεως.

4. Διὰ τῶν ἐρωτήσεων αἱ «ἀληθεῖς δόξαι» γίνονται «ἐπιστῆμαι», γνώσεις ἀκριβεῖς¹. Οὕτως ὁ ἀπαιδευτος δοῦλος ὀρθῶς ἐρωτώμενος κατ'ὀρθωσεν νὰ ἀνεύρῃ ὅ,τι προηγουμένως δὲν ἐγνώριζεν.

5. Οὐδεμία διδασκαλία ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωκράτους ἐγένετο εἰς τὸν δοῦλον. Εἰς ἐρωτήσεις μόνον περιωρίζετο.

6. Τὰς ὀρθὰς ἀπαντήσεις εὕρισκεν ὁ δοῦλος μόνος.

7. Ὁ χρόνος τῆς ἀνθρωπίνης ἐμπειρίας καὶ ἡ διάρκεια ταύτης δὲν δύναται νὰ καθορισθῇ.

8. Ἡ ὑπαρξις τοῦ ἀνθρώπου ὑπερβαίνει ἀπείρως τὰ ὅρια τούτου τοῦ βίου.

9. Ἡ μνήμη δι' ἧς λαμβάνομεν συνειδησιν τῆς λογικῆς ἡμῶν ὑπάρξεως, εἶναι αὕτη αὕτη ἡ ὑπαρξις ἡμῶν.

Ὁ Σωκράτης εἰσάγει εἶδος τεχνικῆς τῆς ἀναμνήσεως καὶ ὑπερβαίνει τὸ στάδιον τῶν πεποιθήσεων καὶ τῶν γνωμῶν καὶ ἔρχεται εἰς τὴν ἀληθῆ γνῶσιν. Ἐμφανίζει δὲ διὰ τοῦ ἐμφύτου τούτου στοιχείου τὴν ἰδιαιτέραν ἐνέργειαν τοῦ πνεύματος, τὴν ἰκανότητα δηλὸν ὅτι νὰ κρίνῃ καὶ νὰ συλλογίζεται, ὅπερ εἶναι διάφορον τῶν αἰσθήσεων.

Σημειωτέον ὅτι περὶ τῆς ἰδέας τῆς μνήμης ὡς ἀναμνήσεως αἰωνίου παρόντος διαλαμβάνει καὶ ὁ Αὐγουστίνος καὶ ὁ Pascal. Ὁ Αὐγουστίνος θεωρεῖ τὴν ἀνάμνησιν ὡς τὸ σύνολον τῶν σκοπῶν τῆς συγκεκριμένης ζωῆς.

Ὁ Πλάτων εἰς τὸν Μένωνα διὰ τῆς λύσεως τοῦ γεωμετρικοῦ προβλήματος ὑπὸ τοῦ δούλου ἀποδεικνύει ὅτι ἄνευ τῶν ἐρωτήσεων τοῦ Σωκράτους ὁ δοῦλος δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα.

Τὸ ὅτι ἄνθρωποι ἄνευ παιδείας δύναται νὰ δίδωσιν, ὡς ὁ δοῦλος, ἀκριβεῖς ἀπαντήσεις, τοῦτο γίνεται διότι τὸ φῶς τῆς ἀθανάτου λογικῆς εὕρισκεται παρὸν ἐν ἐκάστῳ ἀνθρώπῳ ἐν τινι μέτρῳ καὶ βλέπουσιν οὗτοι εἰς τὸ φῶς τοῦτο τὰς ἀναλλοιώτους ταύτας ἀληθείας. Ὁ νοῦς φέρει ἐν αὐτῷ τὰς ἀληθείας ταύτας ὡς προεικονιζόμενας καὶ ὅταν γνωρίζῃ ταύτας διὰ τῆς βοηθείας τοῦ Θεοῦ τότε φωτίζεται ὑπ' ἐκείνου τὸ ὅποῖον ἐγνώριζεν ἄφ' ἑαυτοῦ. Διὰ τῆς ἐννοίας δὲ ταύτης καὶ ἐνθυμεῖται.

1. Μέν. 85 C.

Ἀποδίδει ὁ Σωκράτης μεγίστην σπουδαιότητα εἰς τὴν μαθηματικὴν σκέψιν, ἣτις καθιστᾷ νοητὰς τὰς ἀναλογίας τῶν σωμάτων καὶ τὰς κινήσεις αὐτῶν. Ἡ μαθηματικὴ ἐρεῖδεται ἐπὶ ἀρχῶν καθωρισμένων, τὰς ὁποίας ὅμως ἀρχὰς δὲν δύναται ἀφ' ἑαυτῆς νὰ ἀποδείξῃ καὶ οὕτως ὁ Πλάτων συνάπτει τὴν μαθηματικὴν πρὸς τὴν διαλεκτικὴν, ἣτις εἰσάγει εἰς τὴν λογικὴν. Ἡ δὲ λογικὴ εἶναι ἐκείνη, ἣτις ἐν τῷ μεγαλείῳ αὐτῆς ἀποκαλύπτει τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν παντὸς ὅ,τι ὑπάρχει, ταύτης δ' αἱ ἀρχαὶ ἐπιτρέπουν τὴν γνώσιν τοῦ σύμπαντος ἐν τῇ συνθέσει αὐτοῦ.

Εἰς ἄλλας λεπτομερείας δὲν εἰσερχόμεθα.

ΜΑΡΙΑ Ι. ΚΙΣΣΑΒΟΥ